

něho můžeme odvrátit svou pozornost nebo svůj pohled prostě tím, že jednoduše upřeme zrak na některý jiný předmět: od tohoto okamžiku se každá realita – moje i předmětu – vrací ke svému vlastnímu životu a nahodilý vztah, který sjednocoval vědomí a věc, zaniká, aniž tím jednu či druhou existenci změnil. *Jsem-li* však tím, co chci zakrýt, celá otázka vypadá úplně jinak: mohu totiž chtít „nevidět“ určitý aspekt svého bytí jen tehdy, jsem-li už dobře obeznámen s aspektem, který nechci vidět. To znamená, že už ho ve svém bytí musím nalézt, abych se mohl od něho odvrátit; musím na něj dokonce stále myslet, abych se mohl vystříhat toho na něj nemyslet. Je třeba tomu rozumět tak, že musím nejen nevyhnutelně stále s sebou nést to, čemu chci uniknout, nýbrž i mít stále před očima předmět, před nímž utíkám, abych mu unikl, což znamená, že úzkost, intencionální cíl úzkosti a únik před úzkostí k uklidňujícím mýtům musí být dány společně v témže vědomí. Stručně řečeno: utíkám proto, abych o tom nic nevěděl, ale nedokážu nic nevědět o tom, že utíkám, a únik před úzkostí není nic jiného než způsob, kterým si úzkost uvědomuji. Úzkost se tedy nedá ani zastít, ani se jí nelze vyhnout. Nicméně není možné, aby utíkat před úzkostí bylo totéž jako být úzkostí: jsem-li svou úzkostí a současně před ní utíkám, pak to předpokládá, že vůči tomu, co jsem, mohu zaujmout decentrovaný postoj, že mohu být úzkostí ve formě „nebýt jí“ a že dokážu v hloubce samé úzkosti disponovat nicující mocí. Tato nicující moc nicuje úzkost, pokud před ní utíkám, a nicuje sebe samu, pokud jí jsem, abych jí unikl. To právě nazýváme neupřímností. Nejde tedy o vymýcení úzkosti z vědomí nebo o její proměnu v neuvědoměný psychický fenomén: jde jednoduše o to, že při uchopení úzkosti, jíž jsem, se mohu stát neupřímným a že tato neupřímnost, určená k tomu, aby zaplnila nicotu, jíž *jsem* ve vztahu k sobě samému, obsahuje v sobě právě tu nicotu, kterou potlačuje.

Jsme u cíle první etapy našeho zkoumání. Zamyšlení nad negací už nás nemůže přivést dále. Negace nám však vyjevila existenci zvláštního druhu chování: vyjevila nám způsob chování vůči nebytí, jež předpokládá zvláštní transcendenci, vyžadující samostatné zkoumání. Máme tedy před sebou dva druhy lidské ek-stase: jedna nás vrhá do jsoucna v sobě a druhá nás zapojuje do nebytí. Náš první problém pouhých vztahů člověka k bytí se tím, jak se zdá, velmi komplikuje. Možná však získáme cenné informace k pochopení kaž-

dé transcendence, jestliže svou analýzu transcendence s ohledem na nebytí dovedeme až do samého konce. Z našeho zkoumání nemůžeme ostatně vyloučit problém nicoty: *chová-li* se člověk vůči bytí v sobě určitým způsobem – a naše filosofické tázání je druhem takového chování –, pak tak činí, protože není tímto bytím. Opět tedy nalézáme nebytí jako podmínku transcendence k bytí. Musíme se proto pustit do problému nicoty a zabývat se jím, dokud ho zcela nevyjasníme.

Úvaha nad tázáním a nad negací nám přinesla užitek, jaký se dal očekávat. Dostali jsme se odtud – odkazem – k empirické svobodě jako nicování člověka v nitru časovosti a jako nezbytné podmínce transcendentního postizení negativit. Nyní ještě zbývá zdůvodnit samu tuto empirickou svobodu. Není možné, aby byla původním nicováním a základem jakéhokoli nicování. Fakticky však přispívá k vytváření transcendencí v imanenci, které podmiňují všechny negativní transcendence. Avšak sám fakt, že transcendence empirické svobody se konstituují v imanenci jako *transcendence*, ukazuje, že jde o druhotné nicování, které předpokládá existenci původní nicoty: jde jen o stadium v analytickém regresivním postupu, jenž nás vede od transcendencí nazvaných „negativity“ až k bytí, jež je svou vlastní nicotou. Je očividně třeba nalézt základ každé negace v nicování, které by se uskutečňovalo v *samém nitru imanence*. Ukáže se, že původní čin, kterým se člověk sám pro sebe stává svou vlastní nicotou, musíme hledat v absolutní imanenci, v čisté subjektivitě okamžitého *cogito*. Jaké musí být vědomí ve svém bytí, aby se člověk v něm a z něho vynořil ve světě jako bytí, které je svou vlastní nicotou a jímž nicota přichází na svět?

Zdá se, jako by nám tu chyběl vhodný nástroj k vyřešení tohoto nového problému: zápor totiž přímo angažuje jen svobodu. Nabízí se otázka, zda bychom ve svobodě samé neměli hledat způsob chování, který by nám umožnil postoupit kupředu. Již jsme se však setkali se způsobem chování, který nás dovede až na práh imanence a který přesto zůstává dostatečně objektivní, abychom mohli objektivně odhalit podmínky pro uskutečnění tohoto chování. Což jsme před chvílí nenaznačili, že při neupřímnosti jsme v jednotě jednoho z těchto vědomí *byli* úzkostí, *abychom jí unikli*? Má-li být neupřímnost možná, pak je tedy nutné, abychom se v témže vědomí setkali s jednotou bytí a nebytí: s bytím pro nebytí. Neupřímnost bude proto nyní před-

mětem našeho tázání. Aby člověk mohl klást otázky, je třeba, aby mohl být svou vlastní nicotou. Z toho plyne, že může být u zdroje nebytí v bytí jen tehdy, pokud se jeho bytí samo v sobě a skrze sebe samo prosytí nicotou: takovým způsobem se v časovém bytí lidské reality objevují transcendence minulosti i budoucnosti. Neupřímnost je však vždycky záležitostí konkrétního okamžiku. Čím musí být vědomí v konkrétním okamžiku předreflexivního *cogito*, má-li být člověk schopen neupřímnosti?

Druhá kapitola Neupřímnost

I

Neupřímnost a lež

Lidské bytí je nejen bytí, které odhaluje negativitu ve světě, nýbrž dovede zaujmout negativní postoje i vůči sobě samému. V úvodní části jsme definovali vědomí jako bytí, „jemuž v jeho bytí jde o bytí, pokud toto bytí implikuje bytí, jež je jiné než ono samo“. Nyní, když jsme vysvětlili tázání, můžeme tuto definici vyjádřit takto: „Vědomí je bytí, v jehož vědomém bytí jde o nicotu tohoto bytí.“ Při zákazu nebo *vetování* například popírá lidské bytí transcendenci mířící do budoucna. Tento zápor však není konstatující. Moje vědomí pouze *nepočítá* s nějakou negativitou, nýbrž samo sebe-konstituuje v hloubi své bytosti jako nicování určité možnosti, kterou jiná lidská realita projektuje jako *svou* možnost. Vědomí se proto musí vynořit ve světě jako *Ne*, takže rab pojímá svého pána napřed jako *Ne*, a stejně tak se jeví stráž zajatci, který chce uprchnout. Existují dokonce lidé (strážníci, dozorcí, hlídači atd.), jejichž sociální realita je veskrze jen toto *Ne*: budou žít a zemřou, aniž byli na zemi něčím jiným než tímto *Ne*. Jiní lidé nesou *Ne* v samé své subjektivitě a utvářejí se v nepřetržitý zápor: smysl a funkce toho, co Scheler nazývá „člověkem resentimentu“, je právě *Ne*, zápor. Existují však ještě subtilnější způsoby chování, jejichž popis by nás mohl přivést až do nejhlubšího nitra vědomí: ironie je jedním z nich. Při ironii ničí člověk tímž aktem to, co klade, navozuje víru, aby se mu nevěřilo, tvrdí něco, aby to popřel, a popírá, aby tvrdil, vytváří pozitivní předmět, který ale nemá jiné bytí než svou nicotu. Negativní postoje vůči sobě samému umožňují položit novou otázku: čím musí být člověk ve svém bytí, aby měl možnost sám sebe popřít? Nepůjde nám však o zkoumání postoje